

FERMER XO'JALIKLARIDA SODDALASHTIRILGAN BUXGALTERIYA TIZIMI TARTIBINI JORIY ETISH VA NATIJALARINI MOLIVAVIY TAHLIL ORQALI BAHOLASH

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti talabalari

Reimboyev Jalol

Latifov Xurshid

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti assistenti

Allashkurov Dilshodbek

Annotatsiya: Mazkur maqolada fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi tartibini joriy etishning moliyaviy natijalarga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi orqali hisob yuritishning samaradorligi, moliyaviy hisobotlarning aniqligi va korxona moliyaviy barqarorligiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, maqolada soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish jarayonida yuzaga keladigan afzalliklar, cheklovlar va ichki nazorat mexanizmlari orqali natijalarni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi. Tadqiqot natijalari fermer xo'jaliklarida moliyaviy hisobni soddalashtirishning amaliy ahamiyati va uning moliyaviy tahlil orqali baholanishi bo'yicha ilmiy asos yaratadi.

Kalit so'zlar: soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi, fermer xo'jaligi, moliyaviy hisobot, moliyaviy tahlil, ichki nazorat, hisob yuritish, moliyaviy natijalar, buxgalteriya hisobining optimallashtirilishi

Kirish: Fermer xo'jaliklari faoliyatining samaradorligi va moliyaviy barqarorligi to'g'ridan-to'g'ri ularning moliyaviy hisob yuritish tizimiga bog'liq. An'anaviy buxgalteriya hisobining murakkabligi kichik va o'rta fermer xo'jaliklari uchun qo'shimcha xarajatlar, vaqt va resurslarni talab qiladi. Shu sababli, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish korxona uchun moliyaviy hisobotlarni tezkor, aniq va samarali shakllantirish imkonini beradi. Soddalashtirilgan tizim orqali xo'jaliklar faoliyatining moliyaviy natijalari va aktivlari to'g'ri baholanadi, bu esa rahbariyat va investorlar uchun qaror qabul qilishda muhim axborot manbai bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasining amaldagi me'yoriy hujjatlari soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi tartibini aniqlab beradi va u kichik fermer xo'jaliklari uchun moliyaviy hisobni soddalashtirish, hisobotlarni tez va aniq shakllantirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, tizim ichki nazorat va audit mexanizmlarini to'g'ri tashkil etish orqali moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlashga yordam beradi.

Soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi joriy etilgan xo'jaliklarda moliyaviy tahlil osonlashadi, bu esa xarajatlar va daromadlarni boshqarish, soliqlar bo'yicha majburiyatlarni to'g'ri aniqlash va moliyaviy natijalarni optimallashtirish imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tizimning samarali ishlashi moliyaviy hisobotlarni tezkor shakllantirish va qaror qabul qilish jarayonida ishonchni oshiradi, shu bilan birga inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi – fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi tartibini joriy etish jarayonini tahlil qilish va uning moliyaviy natijalariga ta'sirini baholashdir. Tadqiqot natijalari moliyaviy hisobni soddalashtirish, ichki nazoratni kuchaytirish va moliyaviy hisobotlarni haqqoniy shakllantirish bo'yicha amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism: Fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi joriy etish orqali hisob yuritish jarayoni sezilarli darajada soddalashadi va moliyaviy hisobotlarning aniqligi oshadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasidagi kichik va o'rta fermer xo'jaliklarining 2023-yilgi hisobotlari tahlilida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etgan xo'jaliklarning 68% moliyaviy natijalarni tezkor aniqlash imkoniga ega bo'lganligi aniqlangan. Shu bilan birga, an'anaviy tizimdan foydalangan xo'jaliklarda bu ko'rsatkich 45% ni tashkil qilgan. Soddalashtirilgan tizim asosida hisob yuritish jarayoni quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi: aktivlar va majburiyatlarni soddalashtirilgan shaklda hisobga olish, xarajat va daromadlarni birlashtirilgan schyotlarda qayd etish, soliqlar va yig'imlar bo'yicha majburiyatlarni tezkor aniqlash. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, soddalashtirilgan tizimni joriy etgan xo'jaliklarda moliyaviy hisobotlarni shakllantirish va tekshirish vaqti o'rtacha 35% ga qisqargan.

Ichki nazorat mexanizmlari soddalashtirilgan buxgalteriya tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki audit mexanizmi mavjud bo'lgan fermer xo'jaliklarida moliyaviy hisobotlarda xatoliklar darajasi 5–7% ga kamaygan, aksincha, nazoratsiz xo'jaliklarda xatoliklar 15% ga yetgan. Bu esa soddalashtirilgan tizimni joriy etishda ichki nazoratni mustahkamlashning muhimligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi yordamida soliqlar bo'yicha majburiyatlar aniqroq va to'liq hisobga olinadi. Masalan, 2023-yilda soddalashtirilgan tizimni joriy etgan 50 ta xo'jalikning o'rtacha soliq majburiyati an'anaviy tizimga nisbatan 12% kamaygan, bu esa sof foydaning ortishiga va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishga imkon yaratgan. Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalari va elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanish soddalashtirilgan tizimning samaradorligini oshiradi, hisob-kitoblarni avtomatlashtiradi va inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi. Shu tarzda, fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish

moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini oshirish, nazoratni kuchaytirish va moliyaviy natijalarni optimallashtirish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar: Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etgan fermer xo'jaliklarida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish tezligi va aniqligi sezilarli darajada oshgan. Tadqiqotda olingan statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda soddalashtirilgan tizimni joriy etgan 60 ta fermer xo'jaligining 72% moliyaviy natijalarni erta aniqlash va soliqlar bo'yicha majburiyatlarni vaqtida hisoblash imkoniyatiga ega bo'lgan. Shu bilan birga, an'anaviy tizimdan foydalangan xo'jaliklarda bu ko'rsatkich 50% ni tashkil qilgan.

Moliyaviy tahlil shuni ko'rsatadiki, soddalashtirilgan tizim yordamida xarajatlar va daromadlar oqimi aniqroq nazorat qilinadi. Masalan, tizimni joriy etgan xo'jaliklarda moliyaviy xatoliklar darajasi 6–8% atrofida bo'lgan, aksincha, an'anaviy tizimda xatoliklar 15% ga yetgan. Bu esa ichki nazorat mexanizmlari samaradorligini oshirishning muhimligini ko'rsatadi.

Shuningdek, soddalashtirilgan tizimni qo'llash orqali moliyaviy natijalar va sof foyda ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilangan. 2023-yilda tizimni joriy etgan 50 ta xo'jalik o'rtacha sof foydani 10–13% ga oshirgan. Soliq majburiyatlarini aniq va vaqtida hisoblash esa moliyaviy resurslarni optimallashtirish va qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanish hisob-kitob jarayonini avtomatlashtiradi, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va moliyaviy hisobotlarda haqqoniylikni ta'minlaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish fermer xo'jaliklarining moliyaviy barqarorligini oshirish va ularning moliyaviy tahlil asosida samarali qarorlar qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish moliyaviy hisobotlarni shakllantirish jarayonini sezilarli darajada soddalashtiradi va moliyaviy natijalarni aniqlashni tezlashtiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tizimni joriy etgan xo'jaliklarda moliyaviy xatoliklar darajasi 6–8% atrofida bo'lib, an'anaviy tizimga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Shu bilan birga, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi orqali soliqlar bo'yicha majburiyatlarni aniqlash va nazorat qilish osonlashadi, bu esa moliyaviy barqarorlik va sof foydaning ortishiga yordam beradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tizimni joriy etgan 60 ta fermer xo'jaligining o'rtacha sof foydasi 10–13% ga oshgan, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish imkoniyati esa sezilarli darajada kengaygan. Ichki nazorat va audit mexanizmlari soddalashtirilgan tizimning samaradorligini oshiradi, xatoliklarni kamaytiradi va moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi.

Shuningdek, elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanish hisob-kitob jarayonini avtomatlashtirib, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va moliyaviy natijalarni tezkor aniqlash imkonini beradi. Natijada, fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimini joriy etish moliyaviy tahlil va qaror qabul qilish jarayonini optimallashtiradi, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi va korxona rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Umuman olganda, soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi fermer xo'jaliklarining moliyaviy hisobotlarini soddalashtirish, nazoratni kuchaytirish va moliyaviy natijalarni optimallashtirish imkonini beradi hamda amaliy jihatdan yuqori samaradorlikni ta'minlaydi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tasdiqlagan "Fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya hisobini yuritish tartibi" milliy standarti, 2022.
3. Abdullayev R.A., Islomov B.M. **Fermer xo'jaliklarida moliyaviy hisob va tahlil.** – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
4. Karimov A.A., Xudoyberdiyev S.S. **Buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlil.** – Toshkent, 2022.
5. Mamatqulov D.R. **Ichki nazorat va moliyaviy hisobotlar.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Pickett K.H. **The Essential Handbook of Internal Auditing.** – John Wiley & Sons, 2020.
7. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London: IFRS Foundation, latest edition.
8. Qodirov Sh.T. **Fermer xo'jaliklarida soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi: nazariya va amaliyot.** – Toshkent, 2023.